

7. *Пастухов В. С.* Советское трудовое право [Текст] / В. С. Пастухов – К. : Рад. шк., 1989. – 206 с.
8. Трудовое право. Энциклопедический словарь / за ред. С. А. Иванова. [Текст]. – 3-е изд. – М., Советская Энциклопедия, 1969. – 592 с.
9. *Щотова Ю.* Порівняльна характеристика правового регулювання працевлаштування молоді національним законодавством та законодавством інших країн [Текст] / Ю. Щотова // Право України. – 2005. – № 8. – С.85-88.

Пивоварская К. Б. Правовое регулирование трудоустройства выпускников высших учебных заведений: предложения в трудовой кодекс

В статье рассматривается современное законодательство Украины относительно трудоустройства выпускников высших учебных заведений. Автор обращается к опыту такого трудоустройства в советском трудовом праве. Сформулированы предложения к проекту Трудового Кодекса.

Ключевые слова: *выпускники высших учебных заведений, молодой специалист, первое рабочее место, дотация.*

Pyvovarska K. Legal adjusting of employment of graduating students of higher educational establishments : suggestions in a labour code

In the article the modern legislation of Ukraine is examined in relation to employment of graduating students of higher educational establishments. An author speaks to experience of such employment in a soviet labour right. Formulated suggestion to the project of Labour Code.

Keywords: *graduating students of higher educational establishments, young specialist, first workplace, grant.*

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

*Акуленко В. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ У ВИПАДКУ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ 1954 Р.: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ І ЗАСТОСУВАННЯ

У статті розкриваються універсальні принципи і норми Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р., яка визначила розвиток міжнародного права охорони культурної спадщини. Досліджено також організаційно-правові рекомендації ЮНЕСКО щодо імплементації норм Конвенції і Протоколів 1954 і 1999 рр. до неї у внутрішній правопорядок держав-учасниць.

Ключові слова: *Конвенції ЮНЕСКО, захист культурних цінностей, міжнародний збройний конфлікт.*

Збройні конфлікти як об'єктивна реальність сучасного світу обумовлюють необхідність правового регулювання цього явища в усіх його проявах. Це потрібно для встановлення певних взаємно узгоджених обмежень на застосування воюючими сторонами засобів і методів ведення бойових дій, зменшення негативних їх наслідків, у тому числі забезпечення правового захисту національних культурних цінностей.

Небачена за своїми масштабами і жорстокістю Друга світова війна призвела не тільки до величезних людських втрат, але й завдала страхітливих руйнувань країнам, що брали в ній участь. Невідшкодованих втрат від бомбардувань, обстрілів, грабежів зазнала культурна спадщина європейських країн: архітектурні пам'ятки, храми, архіви, музейні та бібліотечні зібрання. Проти варварства були безсилі здоровий глузд, норми моралі та права. Незважаючи на низку чинних тоді вже міжнародних угод, у яких містилися норми про обмеження не викликаних військовою необхідністю руйнувань, інші гуманні своєю суттю приписи сумна дійсність засвідчила їхню недостатність і малу ефективність.

Вирок Міжнародного військового трибуналу, де знайшли звинувачення нацизму у злочині щодо культурної спадщини народів Європи, підписання Статуту Організації Об'єднаних Націй, ухвалення Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р., активізація антивоєнних рухів, а водночас подальший розвиток військової техніки, зокрема засобів масового знищення, численні збройні конфлікти в різних частинах світу – усе це сформувало історичних контекст, у зв'язку із яким стають зрозумілими причини актуалізації в міжнародних відносинах питання про укладення універсального акту про захист культурних цінностей під час воєн.

Такий акт – Конвенцію про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту було ухвалено на міждержавній конференції, що відбулася за запрошенням уряду Нідерландів у Гаазі з 21 квітня по 14 травня 1954 р. Разом з Гаазькою конвенцією було прийнято заключний акт, Виконавчий регламент цієї Конвенції, Протокол, а також три резолюції [1, 18-49].

Гаазька конвенція 1954 р. стала першим міжнародним договором універсального характеру, в якому об'єднано найважливіші, до того розпорошені раніше по різних міжнародних угодах норми і сформовано нові, які існували як звичаї і прецеденти, що передбачали захист пам'яток під час війни. Конвенція успадкувала принципи Гаазьких конференцій 1899 й 1907 рр. та Пакту Реріха (1935 р.), а також закріпила нові підходи і правила. Процедура застосування правил Конвенції визначена її Виконавчим Регламентом; деякі питання, пов'язані з поверненням, переміщених культурних цінностей законним власникам, урегульовані однойменним із Конвенцією Протоколом.

Принципову вагу мають положення, викладені в преамбулі Конвенції: – по-перше, шкода завдана під збройного конфлікту культурним цінностям кожного народу розглядається як шкода для культурної спадщини всього людства; по-друге, країни-учасниці Конвенції дійшли згоди вживати всіх можливих заходів для захисту культурних цінностей; по-третє, для забезпечення ефективності захисту на власній території культурних цінностей, який має бути організований ще за мирного часу через ужиття як національних, так й міжнародних заходів.

Конвенція 1954 р. прямо передбачає застосування її положень у разі “оголошення війни або всякого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи кількома високими Договірними сторонами, навіть коли стан війни не був визначений однією чи кількома з них” (п. 1 ст. 18). При цьому “... кожна із сторін, які беруть участь у конфлікті, буде зобов'язана застосувати принаймні положення цієї Конвенції, що стосуються поважання культурних цінностей” (п. 1 ст. 19).

В нормах Конвенції містяться застереження щодо військової необхідності, згідно з яким зобов'язання, зазначені в п. 1 статті 19, можуть бути порушені тільки в тому випадку, якщо цього вимагає військова необхідність. Цю формулу запозичено з II і IV Гаазької конвенції (1899 і 1907 рр.) про закони і звичаї війни і вона, власне, є

пережитком тих часів, коли війну розглядали як цілком законний спосіб ведення національної політики й уживали нині застарілий термін “закони війни”.

У зв'язку з цим проф. Дж.-Г. Мерріман слушно запитував: “Чому великі пам'ятки культури можуть бути принесені в жертву війні? Що можна казати про нашу шкалу цінностей, коли ми воєнні цілі ставимо вище за збереження культурних пам'яток, які неможливо відновити?” [2, 838].

Конвенція встановлює два режими захисту культурних цінностей – загальний і спеціальний. Перший регулюється нормами розділу I Конвенції, а другий, відповідно, нормами розділу II. В літературі зауважувалось, що за своїм змістом стаття 4 (норма про загальний режим захисту) і стаття 9 (норма про спеціальний режим захисту) не мають між собою суттєвої вагомої відмінності, крім того, як об'єкти, що перебувають під спеціальним захистом, позначаються відмітним знаком. Згідно з п. 1 ст. 16 ним є щит, загострений знизу, розділений на чотири частини синього й білого кольору (щит складається з квадрата синього кольору, один з кутів якого вписаний у загострену частину щита, і синього трикутника над квадратом; квадрат і трикутник розмежовується з обох боків трикутниками білого кольору).

Знак застосовується одноразово або триразово у вигляді трикутника (один знак внизу). Одноразово може застосовуватися: для ідентифікації культурних цінностей, що не перебувають під спеціальним захистом; персоналу, призначеного для їх охорони; посвідчень осіб, передбачених Виконавчим Регламентом, які здійснюють функції контролю (рис. 1). Триразово відмітний знак застосовується: для ідентифікації тільки нерухомих культурних цінностей, що перебувають під спеціальним захистом; транспортів із культурними цінностями; імпровізованих сховищ відповідно до умов, передбачених Виконавчим Регламентом (рис. 2).

Рис. 1

Рис. 2

Окремий розділ Конвенції присвячений проблемі її виконання. У ст. 20 вказується, що порядок застосування Конвенції визначається Виконавчим Регламентом, що є її складовою частиною. Так, у ст. 21 передбачається можливість сприяння застосуванню Конвенції й Виконавчого регламенту з боку держав-покровительок, на яких покладається охорона інтересів сторін, що перебувають у конфлікті. У виконанні Конвенції бере участь також ЮНЕСКО, яка на прохання Договірних сторін надає в межах своєї програми і своїх можливостей технічну допомогу для організації захисту культурних цінностей чи з будь-якого іншого питання, що впливає із застосування Конвенції та її Виконавчого Регламенту (п. 1 ст. 23).

У літературі часто не робиться розрізнення між документами Гаазької конференції 1954 р. – під назвою “Гаазька конвенція 1954 р.” вони часто розуміють і викладають як норми Протоколу, так і норми Виконавчого Регламенту. Якщо стосовно Виконавчого Регламенту ототожнення з Конвенцією – цілком правомірне, то щодо Протоколу таке ототожнення хибне. Протокол Договірні сторони підписали окремо від Конвенції, своїм змістом і характером він становить міжнародний договір, що підпадає

під визначення в частині “а” пункту 1 статті 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. [3, 114].

Протокол, по суті, заповнив правову прогалину в Конвенції 1954 р., де принцип реституції культурних цінностей не дістав відповідного закріплення. Те, що такі правові норми не ввійшли в текст Конвенції в супереч позиції західних держав, які (США, Англія та ін.) в умовах “холодної війни”, маючи переміщені культурні цінності з Німеччини, відмовилися її підписати, є, як справедливо підкреслює М. Богуславський, (одним з її недоліків) [4, 114].

За таких обставин Комітет експертів ЮНЕСКО запропонував включити правові норми щодо реституції культурних цінностей до окремого Протоколу до цієї Конвенції.

Протокол безпосередньо не стосується руйнувань і пошкоджень культурних цінностей – основну увагу в ньому зосереджено на запобіганні кожною державою-учасницею вивезенню культурних цінностей з території, окупованої нею під час збройного конфлікту (п. 1). Норми Протоколу базуються на засадах недоторканості рухомої власності для держави-окупанта на окупованій території й обов'язковості повернення або компенсації у випадку її вивезення – тобто на засадах Гаазьких конвенцій (1899 і 1907 рр.) та Лондонській Декларації Об'єднаних Націй (1943 р.). Зокрема, у п. 3 Протоколу прямо зазначено, що культурні цінності ніколи не стягуватимуться як військові репарації.

Професор Л. Протт називає текст Протоколу “фактично революційним правовим інструментом, функції якого полягали у притягненні урядів країн до відповідальності, в обов'язку здійснювати компенсації або повернення об'єктів, переміщених з окупованої території протягом періоду окупації” [5, 191]. Крім того, значення Протоколу полягає також у встановленні обов'язку охорони культурних цінностей, навіть у тому випадку, якщо вони опинилися на території тих країн безпосередньо не причетних до окупації і втягнутих у пограбування. Згідно з п. 2 Протоколу кожна Договірна Сторона зобов'язується взяти під охорону ті культурні цінності, які ввозяться прямо чи опосередковано з будь-якої окупованої території. Після закінчення воєнних дій такі взяті під охорону цінності підлягають поверненню компетентним властям держави – первісного власника (п. 5 Протоколу).

Згідно з буквою Протоколу, незаконно вивезені з окупованої території культурні цінності підлягають поверненню навіть у тому випадку, коли вони опинились в обігу й перебувають у володінні добросовісного набувача. При цьому держава, що здійснювала окупацію відповідно до п. 1 Протоколу зобов'язана запобігати вивезенню з окупованої території культурних цінностей або сплатити таким добросовісним набувачам культурних цінностей відповідну компенсацію (п. 4 Протоколу).

Історія засвідчила існування небезпеки того, що вивезені під час окупації культурні цінності будуть на довгий час заховані й не фігуруватимуть ні в міжнародному культурному обігу, ні в загальнодоступних експозиціях. Тому, щоб здійснення принципів Протоколу в цій частині було якнайефективніше, велике значення має те, що цей акт не встановлює часових обмежень для повернення вивезення культурних цінностей. Це положення впливало із норм Лондонської Декларації 1943 р. і відповідних повоєнних міжнародних заходів. Щодо них американський правник А. Р. Голл зазначав: “Уперше в історії реституція має тривати стільки, скільки потрібно, аби відшукати награвані під час війни мистецькі твори” [6]. Принципи Протоколу про беззастережне повернення незаконно вивезених культурних цінностей, незалежно від добросовісності набувача, від терміну безперервного володіння після сумлінного

набуття (набувальницької давності) були підтверджені судовою практикою.

Прикладом застосування механізму дії Конвенції може слугувати діяльність ЮНЕСКО на Близькому Сході наприкінці 60-х – початку 70-х рр. Після того, як Ізраїль розпочав на окупованих в ході “Шестиденної війни” територіях арабської держави і, зокрема, у Східному Єрусалимі, археологічні розкопки, що були одним із елементів цілеспрямованої акції по “упорядкуванню” (по суті – зміні історичного вигляду), міста, ЮНЕСКО були прийняті резолюції № 3.342. та № 3.343 від 19 листопада 1968 р. “Збереження й популяризація культурної спадщини” [7, 59-61]. Ці документи відображали її позицію і вказували на доконечну потребу додержання норм Гаазької Конвенції 1954 р. й положень Рекомендації ЮНЕСКО щодо міжнародних принципів, які застосовуються під час археологічних розкопок [8, 55-60] (1956 р.).

ЮНЕСКО звернулася до Ізраїлю: а) прискіпливо зберігати всі історичні місця, будівлі, пам'ятки й культурні цінності, зокрема в старій частині міста Єрусалима; б) утримуватися від будь-яких розкопок переміщень цих цінностей та зміни їх тридиційного вигляду або культурного та історичного характеру.

Для врегулювання спірних питань і нагляду за виконанням норм міжнародного права в цій галузі Генеральний директор ЮНЕСКО Р. Майор з власної ініціативи і за згодою сторін конфлікту призначив двох генеральних комісарів ЮНЕСКО. Завдяки їхній діяльності вдалося врегулювати низку проблем – Ізраїль повернув т. зв. папіруси Мертвого моря, викрадені з музею Рокфеллера в Єрусалимі, вівтарі з села Баніас на Голанських висотах [9, 25]. Проте невирішеними лишалися багато принципових питань, зокрема, щодо остаточного загального плану Єрусалима й археологічних розкопок на окупованих теренах.

Подібні заходи щодо дотримання Конвенції 1954 р. застосовувались ЮНЕСКО під час воєнних дій між Іраком і Іраном, культурні цінності яких зазнавали пошкодження в містах, які піддавалися бомбардуванню. З 1982 р. по 1988 р. Генеральна конференція на своїй XXIII (1985 р.) і XXIV (1987 р.) сесіях і Виконавча Рада у перебігу своїх 114-й (травень 1982 р.), 121-й (червень 1985 р.) і 129-й (червень 1988 р.) сесій прийняли резолюції і рішення з цього питання, які закликали, зокрема Ірак і Іран, дотримуватися принципів, закладених у Конвенції, а також висловлювалася підтримка зусиль Генерального директора про їх здійснення. Ці зусилля знайшли своє конкретне втілення в тому, що в Іран і Ірак були направлені два особистих представника Генерального директора з відповідними контрольними повноваженнями [10, 12-13].

ООН неодноразово поверталася до питання про застосування Конвенції 1954 р. щодо Іраку. Зокрема, Рада Безпеки ухвалила Резолюцію 1483 (2003 р.) про скасування санкцій до Іраку, які були запроваджені після його збройного нападу на Кувейт в 1990 р., а проти Іраку (операція “Буря в пустелі”) згідно Резолюції Ради Європи ООН 660 (1990 р.), 678 (1990 р.) та інших, які надали юридичні підстави їх розпочати. У Резолюції 1483 (1990 р.) були передбачені відповідні заходи щодо повернення кувейтських архівів, відновлення та збереження культурних цінностей тощо [11; 14, 16].

Нині у складних і затяжних умовах антитерористичної операції військ НАТО в Афганістані міжнародні організації також реагують і впливають на обмеження руйнувань і пошкоджень історичних пам'яток в районах збройного конфлікту.

На підставі аналізу Конвенції 1954 р. та інших міжнародно-правових актів проф. С. Нахлік (Польща) запропонував класифікацію норм в цій сфері охорони культурних цінностей. Він поділив такі норми на чотири основні групи:

а) норми загального характеру: загальний принцип поваги приватної власності,

власності церковних установ, освітніх, мистецьких та наукових установ; зобов'язання не чинити жодних ворожих актів, спрямованих проти культурних цінностей; зобов'язання утримуватись від них щодо культурних цінностей в транспортних засобах, які перебувають під спеціальним захистом; принципи поваги до персоналу, призначеного для захисту культурних цінностей, і надання йому можливості виконувати його функцій;

б) правила, що мають на меті відвернути знищення й пошкодження культурних цінностей: загальна заборона знищення ворожої власності, за винятком випадків, коли це виправдовується воєнною необхідністю; заборона знищення або пошкодження церковних, освітніх, мистецьких і наукових установ, а також історичних пам'яток і творів мистецтва й науки; заборона атакувати або піддавати бомбардуванням незахищені міста, поселення, житло або будівлі; припис начальникові військ-нападників перед початком бомбардування, зробити все від нього, що залежить для попередження про це влади супротивника; припис під час облоги й бомбардування вживати всіх доконечних заходів, щоб якомога шадити будівлі, які слугують цілям науки й мистецтва, а також історичні пам'ятки, за умови, що їх не використовують одночасно для військових цілей; припис у разі окупації території іншої воюючої сторони забезпечити охорону й збереження її культурних цінностей.

в) правила, що передбачають відвернення грабежу культурних цінностей: заборона чинити грабіж у містах і місцевостях, навіть здобутих приступом; загальна заборона грабежу на території ворога; загальна заборона конфіскувати власність релігійних, освітніх, мистецьких і наукових установ; заборона брати як приз судна використовувані для релігійних, наукових чи філантропічних цілей; загальне зобов'язання держав забороняти, відвертати і коли потрібно припиняти будь-які акти крадіжки, грабежу або незаконного привласнення культурних цінностей в будь-якій формі, а також будь-які акти вандалізму щодо культурних цінностей; заборона реквізувати рухомі культурні цінності, що знаходяться на території іншої ворожої держави;

г) норми, що визначають зобов'язання держави стосовно власних культурних цінностей: обов'язок підготувати ще в мирний час охорону культурних цінностей від можливих наслідків збройного конфлікту; невикористання історичних пам'яток, установ, які слугують цілям науки й мистецтва для воєнної мети тощо [12].

Аналіз сучасних міжнародних відносин свідчить про те, що незважаючи на великі зусилля міжнародної спільноти, кількість збройних конфліктів на нашій планеті зростає. Численні збройні конфлікти другої половини ХХ ст. траплялися на територіях багатьох країн, в тому числі на теренах колишнього СРСР і Югославії, у Кувейті, Іраку і Афганістані. Знову постала проблема недостатньої ефективності міжнародного права охорони культурних цінностей. Якнайочевидніше виявилася потреба вдосконалити механізми застосування міжнародно-правових норм охорони культурних цінностей.

З цією метою 26 березня 1999 р. у Гаазі було підписано Другий Протокол до Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р. [13, 72], який вступив у силу 9 березня 2004 р. Нині сторонами Другого Протоколу є 48 держав, Україна не є його учасницею. Цим документом встановлено додаткові обмеження в застосуванні принципу "військової необхідності" запроваджено інститут "посиленого захисту", розвинуто й регламентовано питання кримінального переслідування за злочини проти культурних цінностей, утворено додаткову інституційну систему та ін.

Протокол передбачає "особливий захист" під час збройного конфлікту окремих

культурних цінностей та визначає його критерії. Документ, що важливо, закликає держави до прийняття низки заходів в мирний час з тим, аби забезпечити належну охорону пам'яток культури під час воєнних дій.

“На жаль, сьогодні, як ніколи, є актуальним питання про захист культурних цінностей під час війни. Надаючи їм глибоке символічне значення, воюючі сторони часто обирають їх в якості мішені, вони стають об'єктами мародерства, руйнування та вандалізму”, – зазначив колишній Генеральний директор ЮНЕСКО Коїтиро Мацуура.

Відповідно до ст. 10 Протоколу культурні цінності можуть бути взяті під посилений захист, якщо вони відповідають наступним трьом умовам: (а) культурною спадщиною, що має видатне значення для людства; (в) вони охороняються завдяки вжиттю належних правових та адміністративних заходів на національному рівні, що свідчить про їх виняткову культурну та історичну цінність; (с) вони не використовуються для військових цілей або прикриття військових об'єктів і сторона, яка здійснює контроль над культурними цінностями, зробила заяву на підтвердження того, що вони не будуть використовуватися таким чином.

Недоліком Конвенції 1954 р. є відсутність норм про відповідальність держав за порушення взятих на себе зобов'язань щодо захисту культурних цінностей у випадку збройного конфлікту, що пропонувала делегація СРСР при її прийнятті. Соціалістичні країни пропонували також включити до Конвенції окремих розділ статей про кримінальні санкції, де були б передбачені види злочинів проти культурних цінностей, а також порядок видачі злочинців тощо. Проте делегація США виступила проти цього, мотивуючи, що кримінальне право не є федеральною юрисдикцією і це зробить неможливим ратифікувати Конвенцію [4, 101]. Через ці заперечення, які підтримали західні країни, до Конвенції була внесена лише одна стаття, яка носить надто загальний характер, а саме держави-учасниці: “зобов'язуються вживати в рамках свого кримінального законодавства всіх заходів необхідних для того, щоб були виявлені і піддані кримінальним чи дисциплінарним санкціям особи незалежно від їхнього громадянства, які порушили або наказали порушити цю Конвенцію” (ст. 28).

Другий протокол 1999 р. розширює сферу кримінальної відповідальності та переслідування за “серйозні порушення цього Протокола” щодо захисту культурних цінностей. Відповідно до п. 2 ст. 15 кожна Сторона вживає такі заходи, які можуть бути необхідними для визнання кримінальними злочинами, згідно з її внутрішнім законодавством діянь передбачених у цій статті і для встановлення для таких злочинів відповідних покарань. При цьому сторони дотримуються загальних принципів права та міжнародного права, в тому числі і норми, що поширюють індивідуальну кримінальну відповідальність на інших осіб, крім тих, що безпосередньо учинив діяння.

Такими діяннями будь-якої особи, яка вчиняє навмисно злочин в розумінні Протокола, вважаються, якщо вона: а) робить культурні цінності, що знаходяться під посиленим захистом об'єктом нападу; в) використовує культурні цінності, що знаходяться під посиленим захистом або безпосередньо прилеглі місця для підтримки військових дій; с) знищує або привласнює в крупних масштабах культурні цінності, що знаходяться під захистом; d) робить культурні цінності, які перебувають під захистом у відповідності з Конвенцією і цим Протоколом в об'єкт нападу; е) здійснює акти крадіжки, пограбування або незаконного привласнення або акти вандалізму, спрямовані проти культурних цінностей, які знаходяться під захистом у відповідності з Конвенцією.

Крім цих п'яти категорій “серйозних порушень” Додатковий протокол в ст. 21 розділу 4 “Кримінальна відповідальність і юрисдикція” передбачає “заходи, що

стосуються інших порушень”. Кожна Сторона приймає такі законодавчі, адміністративні або дисциплінарні заходи, які можуть бути необхідними для покарання таких діянь, якщо вони вчинені навмисно: (а) будь-яке використання культурних цінностей в порушення Конвенції або цього Протокола; (в) будь-яке незаконне вивезення, інше вилучення культурної цінності з окупованої території або передача права власності на неї в порушення Конвенції або цього Протокола.

Новелою є положення Протоколу про його застосування у випадку збройного конфлікту, що не має міжнародного характеру, але виникає на території однієї із сторін. За таких обставин Протокол не застосовується до ситуацій внутрішніх безпорядків та напруження (заколоти, окремі і спорадичні акти насилля тощо) і не зачіпає правового статусу сторін конфлікту.

Жодне положення Протоколу не використовується в цілях, які порушують суверенітет будь-якої держави або обов'язок уряду всіма законними засобами підтримувати або відновлювати законність і порядок у державі або забезпечувати захист національної єдності і територіальної цілісності держави.

Протокол також ніяким чином не завдає шкоди основній юрисдикції сторони, на території якої виник збройний конфлікт не міжнародного характеру стосовно кримінальних правопорушень передбачених цим документом.

Положення Протоколу не використовується для виправдовування прямого або побічного втручання з будь-якої причини у збройний конфлікт або у внутрішні або зовнішні справи сторони, на території якої виник конфлікт.

Свої міжнародні послуги щодо захисту культурних цінностей може запропонувати ЮНЕСКО сторонам такого конфлікту (ст. 22).

Договірним контрольним механізмом Другим протоколом визначено Нараду сторін-учасниць, яка скликається одночасно з Генеральною конференцією ЮНЕСКО. Нарада здійснює загальну координацію структурних інституцій: Комітету захисту культурних цінностей у випадку збройного конфлікту і Фонду для захисту культурних цінностей у випадку збройного конфлікту.

Заснований Комітет захисту культурних цінностей у випадку збройного конфлікту складається з 12 сторін-учасниць Другого протоколу, які обираються на Нараді Сторін. Він збирається один раз на рік на чергову сесію і на надзвичайні сесії, коли вважає це необхідним.

На Комітет покладено наступні функції: розробка керівних принципів щодо виконання Протоколу, які схвалює Нарада Сторін; надання, призупинення або відміна посиленого захисту культурних цінностей, складання, поновлення та поширення Списку культурних цінностей, що знаходяться під посиленим захистом; нагляд і контроль за дотриманням Другого протоколу; розгляд заяв на отримання міжнародної допомоги; визначення порядку використання засобів спеціального Фонду допомоги тощо (ст. 27).

Комітет співробітничав з міжнародними та національними урядовими та неурядовими організаціями, які мають цілі, аналогічні Конвенції 1954 р. та її Протоколів. Для сприяння здійснення своїх функцій Комітет може запрошувати на засідання в якості консультантів представників організацій, що мають офіційні відносини з ЮНЕСКО, в тому числі Міжнародного комітету “Блакитний щит”, Міжнародного центру з вивчення питань збереження та реставрації культурних цінностей (Римського центру), Міжнародного комітету Червоного Хреста тощо.

Для надання фінансової та іншої допомоги в підтримку підготовчих заходів, що вживаються державами в мирний час, а також у зв'язку з надзвичайними, тимчасовими

та іншими заходами, що вживаються для захисту культурних цінностей в період збройного конфлікту тощо, на підставі ст. 29 Протоколу створений спеціальний цільовий Фонд.

Сторони можуть звертатися до ЮНЕСКО з проханням про надання їм технічної допомоги в організації захисту власних культурних цінностей, підготовчих, профілактичних або організаційних заходів на випадок надзвичайних ситуацій або складання національних переліків культурних цінностей чи з будь-яким іншим проханням.

Як відзначає спеціаліст секції міжнародних стандартів відділу культурної спадщини ЮНЕСКО Ян Хладик: “Заходи щодо імплементації Конвенції 1954 року і Другого протоколу до неї, які вживаються на національному рівні, можна поділити на п’ять категорій: адміністративні, правові, військові, інформаційні і технічні. Проте, цей поділ умовний, бо між категоріями немає чітких меж, оскільки, наприклад, розповсюдження знань про Конвенцію 1954 року і Другий протокол у збройних силах стосуються як військових заходів, так і інформаційних, а військово-кримінальне законодавство, що встановлює покарання за серйозні та інші порушення Конвенції і (або) Другого протоколу – які до військових, так і до правових заходів” [14].

Адміністративні заходи

По-перше, як пропонує ЮНЕСКО, найважливішим заходом є призначення відповідного адміністративного органу, який відповідає за захист культурних цінностей і надання необхідних фінансових і кадрових ресурсів для його діяльності. На допомогу йому має бути заснований національний комітет щодо імплементації, який має вирішити три основні завдання: а) надавати консультації уряду про заходи законодавчого, технічного або військового характеру, які потрібно вжити для імплементації Конвенції в мирний час або у разі збройного конфлікту; б) звертатися до свого уряду у випадку виникнення або неминучості такого конфлікту, щоб культурні цінності на національній території і на території інших країн, користувалися повагою і захистом з боку збройних сил країни відповідно з положенням Конвенції; в) забезпечити за згодою свого уряду зв’язок і співробітництво з іншими подібними національними комітетами і міжнародними компетентними органами.

Такі комітети створено в Азербайджані, Бельгії та інших країнах.

По-друге, держава-учасниця Конвенції 1954 р. може розглядати питання щодо позначення культурних цінностей відмітним знаком Конвенції (ст.6, 16 і 17). Це не є обов’язковим правилом для культурних цінностей, які користуються загальним захистом, рішення приймається за розсудом держав. Вони зобов’язані позначати культурні цінності, які перебувають під спеціальним захистом, транспорту з культурними цінностями у термінових випадках, а також імпровізовані укриття з такими цінностями і персоналом. Подібна практика однак не є повсюди, оскільки деякі держави не наважуються це зробити, побоюючись надати можливому супротивнику “перелік цілей”. На жаль, досвід війни в колишній Югославії підтверджує виправданість такого побоювання, де в Хорватії умисно піддавалися нападу культурні цінності позначені емблемою Конвенції. Інші держави такі як Австрія і Швейцарія позначали свої культурні цінності відмітним знаком, тим самим привертати до них увагу населення і міжнародної громадськості.

У-третє, держави-учасниці Конвенції можуть просити про надання деяким культурним цінностям спеціального захисту або посиленого захисту відповідно до Другого протоколу (розділ III).

Правові заходи

Згідно ст. 28 Конвенції 1954 р. держави-учасниці “зобов’язуються вживати і в рамках свого кримінального законодавства всіх заходів, необхідних для того, щоб були викриті та піддані кримінальним чи дисциплінарним санкціям особи, незалежно від їхнього громадянства, які порушили або наказали порушити цю Конвенцію”. Це зобов’язання, як констатується у приписах відділу культурної спадщини ЮНЕСКО, має вельми загальний характер і надає державам-учасницям певну свободу в його виконанні, яке залежить від кількох факторів: правової традиції кожної конкретної країни, її конституційної системи, співвідношення між міжнародним і національним правом, а також специфіки національного законодавства, імплементуючого положення Женевських конвенцій 1949 р., I Додаткового протоколу 1977 р. та інших документів міжнародного гуманітарного права, що стосуються переліку порушень.

Другий протокол 1999 р. доповнює це зобов’язання, запровадивши систему норм як матеріального, так і процесуального характеру, що стосується припинення порушень. Зокрема, розділ IV визначає вже названих п’ять категорій серйозних порушень і дві категорії інших порушень. Хоча ці зобов’язання повинні виконуватися тільки державами-учасницями Другого протоколу, інші держави-учасниці Конвенції, в тому числі Україна, які розглядають можливість стати учасницями цього Протокола, можуть завчасно їх імплементувати, щоб уникнути проблем на конституційному рівні при приєднанні до нього. Крім того, як спрямовує ЮНЕСКО, зацікавлені держави повинні переконатися, що їх імплементація на національному рівні сумісна з зобов’язаннями щодо інших документів з міжнародного гуманітарного права, учасницями яких вони є або прагнуть стати. Ця рекомендація стосується, зокрема, положень Додаткового протоколу 1977 р. і Статута міжнародного кримінального суду 1998 р.

Проте виникли колізії між цим Статутом і юрисдикцією України, в якій перевага віддається внутрішньому правосуддю до осіб винних у вчиненні особливо тяжких міжнародних злочинів, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду. На підставі висновку, до якого дійшов Конституційний суд України, що Римський Статут Міжнародного підписаний від імені України 20 січня 2000 р., який вносився до Верховної Ради України для надання згоди на його обов’язковість у спосіб ратифікації, визнаний таким, що суперечить Конституції України [15].

Військові заходи

Основне зобов’язання щодо застосування Конвенції 1954 р. і Другого протоколу до неї покладається на військових. Це стосується не тільки воєнного, але й мирного часу. Тому кожний військовослужбовець повинен знати про свої обов’язки у відповідності з цими угодами.

Існує два основних способи щодо їх найбільшого дотримання: по-перше, розповсюдження знань про їх положення в збройних силах (ст. ст. 7 (1) і 25 Конвенції, доповненні положеннями ст. 30 (3) Другого протокола) і включення їх у підготовку; по-друге, судове переслідування військовослужбовців, які їх порушили.

Розповсюдження знань і підготовка є ключовими видами діяльності. Якщо військовослужбовець, незалежно від його звання, не знає про Конвенцію і Другий протокол, не можна чекати, що він зможе поважати культурні цінності під час війни або при проведенні операцій по підтриманню миру.

Варто звернути увагу на інше зобов’язання військового характеру, яке не є обов’язковим для виконання у відповідності з Конвенцією і Протоколом 1999 р. але, поза сумнівом, посприяє кращому їх виконанню у збройних силах, – на зобов’язання

забезпечити наявність у збройних силах юридичних радників, які могли б давати необхідні поради військовим командирам і провадити відповідний інструктаж.

Секретаріат ЮНЕСКО підготував вкладиш про Другий протокол для військових статутів з тим, щоб сприяти розповсюдженню знань про цю угоду в збройних силах. І останній військовий захід – створення в збройних силах в мирний час служб або спеціального персонала. Вони мають стежити за тим, щоб поважалися культурні цінності і співробітничати з цивільними властями, які здійснюють їх охорону (ст. 7 (2) Конвенції 1954 р.

Інформаційні засади

Кожна країна сама обирає засоби і способи розповсюдження знань, беручи до уваги місцеві традиції, національну історію і систему освіти. Неурядові організації, які об'єднують фахівців в галузі культурної спадщини, наприклад, таких як членів національних комітетів, Міжнародної ради з охорони пам'яток і історичних місць і Міжнародної ради музеїв, відіграють важливу роль у розповсюдженні знань про ці угоди завдяки своїй щоденній діяльності, професійним публікаціям і впливовим зв'язкам.

Проте, як наголошує ЮНЕСКО, якщо інформація про Конвенцію 1954 р. і Другий протокол до неї не буде розповсюджуватися в так званих цільових групах, таких як фахівці в галузі культурної спадщини, співробітники правоохоронних органів або члени парламента, а також серед широкої громадськості, малоймовірно, що вони будуть належним чином виконуватися як в мирний, так і воєнний час. Це зобов'язання встановлюється в ст. 25 Конвенції і доповнюється в ст. 30 Другого протокола.

Технічні заходи

Технічні заходи переважно полягають у тому, щоб підготувати в мирний час охорону культурних цінностей від передбачуваних наслідків збройного конфлікту. Це положення (ст. 5 Конвенції 1954 р.) надто загального характеру доповнюється в ст. 5 Другого протокола зразком технічних заходів: складання переліків, планування надзвичайних заходів щодо захисту від пожеж і поруйнувань конструкцій, підготовка до вивезення рухомих культурних цінностей або забезпечення належного захисту їх на місцях.

У підсумку ЮНЕСКО констатує важливість співробітництва між організаціями при наданні державам-учасницям Конвенції 1954 р. експертних рекомендацій стосовно імплементації Конвенції і Другого протокола до неї на національному рівні, оскільки така імплементація є ключовим елементом в забезпеченні більш суворого дотримання кожної угоди.

До нині в доктрині міжнародного права інститут захисту культурних цінностей у випадку збройного конфлікту відносили переважно до галузі гуманітарного міжнародного права, що застосовується в період збройних конфліктів [16]. З всебічним розвитком міжнародно-правових норм про охорону культурних цінностей, як в період збройного конфлікту, так і в мирний час, виникнення в міжнародному праві категорій всесвітньої культурної і природної спадщини, нематеріальної культурної спадщини та інших, є всі підстави розглядати його невід'ємною складовою нової галузі міжнародного права охорони культурних цінностей.

Новим етапом взаємодії принципів і норм міжнародного гуманітарного права і міжнародного права прав людини стало надбання чинності Римським Статутом Міжнародного кримінального Суду, який прийняла Генеральна Асамблея ООН

(1998 р.), та практика його діяльності. В Статуті введено нову кваліфікацію міжнародних злочинів, за якою воєнні злочини означають також “навмисне нанесення ударів по будинкам, які призначені для цілей, освіти, мистецтва, науки або доброчинності, історичним пам’яткам ..., за умови, що вони не є військовими цілями” [17, 77]. (ст. 8, п. 2, ix).

Як відзначається в вітчизняній доктрині міжнародного права, це потребує подальшого вивчення поняття та сфери застосування міжнародного гуманітарного права, а також розмежування його із суміжними галузями міжнародного права [18, 36], передусім з міжнародним правом охорони культурних цінностей.

Використані джерела:

1. Conventions and Recommendations of UNESCO concerning the Protection of the Cultural Heritage. – Paris, 1985. – P. 18-49.
2. *Merryman H.* Two ways of thinking about cultural property. – P. 838.
3. *Максимов В. В.* Правова охорона культурних цінностей у конвенціях ЮНЕСКО: дис. ... канд. юрид. наук: 10.00.11 – К., 1997. – С. 114.
4. *Богуславский М.* Международная охрана культурных ценностей. – М., 1979. – С. 114.
5. *Prot L.* Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the event of Armed Conflict: (The Hague Convention) // *Humanitäres Völkerrecht.* – 1993. – № 6. – P. 191.
6. *Hall A. R.* The Recovery of Cultural Objects Dispersed During World War II // *United States Department of State bulletin.* – 1951.
7. Акты Генеральной конференции ЮНЕСКО. XV сессия. Резолюции. – Париж, 1968. – С. 59-61.
8. Конвенции и Рекомендации ЮНЕСКО по вопросам охраны культурного наследия. Сборник. – М., 1990. – С. 55-60.
9. *Sieroszewski W.* Ochrona dóbr kultury w ustawodawstwie UNESCO. – Warszawa, 1978. – S. 25.
10. Информация об осуществлении Конвенции о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта. – Гаага, 1954 г. Доклады 1989 г. – UNESCO. – Введение. – П. 12-13.
11. *Мувафак Зияд Тамер.* Особливості застосування міжнародно-правових санкцій щодо Іраку. Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – К., 2009. – С. 14, 16.
12. Див.: *Nahlic S.* International Law and the protection of cultural property in armed conflict // *Hastings Law journal.* – 1976. – Vol. 27. – # 5. – P. 1069-1088; Таку класифікацію також подають: *Богуславский М. М.* Международная охрана культурных ценностей. – Москва, 1979. – С. 104-105; *Арицбасов И. Н., Егоров С. А.* Вооруженный конфликт: право, политика, дипломатия. – Москва, 1989. – С. 164; *Максимов В. В.* Названа праця. – С. 67-68.
13. Звезды гор. Научно-художественный альманах. – Львов – Минск – Москва – Рига. – “Лотаць”, 2000. – С. 72.
14. <http://www.unesco.org/culture/legalprotection/>.
15. Див.: Український часопис міжнародного права. – 2002. – № 1. – С. 124; Воєнні аспекти міжнародного права / за ред. професора В. Б. Толубка. – 2-ге вид. – К., 2004. – С. 221.
16. Див.: *Арицбасов И.* Под охраной международного права. Защита культурных ценностей в случае вооруженного конфликта // *Советский Красный Крест.* – 1975. – № 5. – С. 26; *Полторак А. И., Савинский Л. И.* Вооруженные конфликты и международное право. Основные проблемы. – М., 1979. – 476 с.; *Международное право / под ред. Тункина Г. И.* – М., 1994. – С. 495-497; *Тимченко Л. Д.* Международное право. – Х., 1999. – С. 503; *Жан Пикте.* Развитие и принципы международного гуманитарного права. – М., 1994. – С. 95; *Hans-Peter Jasser.* International Law. – Mosca. – 1995. – S. 79.
17. Римский Статут Международного Уголовного суда // PCNICC/ 1999/ INF/ 3-17 August 1999; Український часопис міжнародного права. – 2002. – № 1. – С. 77.
18. Воєнні аспекти міжнародного права. – С. 36.

Акуленко В. И. Конвенции о защите культурных ценностей 1954 г.: актуальные вопросы имплементации и применения.

В статье раскрываются универсальные принципы и нормы Конвенции о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта в 1954 г., которая заложила основы развития международного права охраны культурного наследия. Исследуется также организационно-правовые рекомендации ЮНЕСКО об имплементации норм Конвенции и Протоколов 1954 и 1999 гг. к ней во внутренний правовой порядок государств-участников.

Ключевые слова: Конвенции ЮНЕСКО, защита культурных ценностей, международный вооруженный конфликт.

Akulenko V. I. Conventions about defence of cultural values 1954: current question of implementacii and application.

In the article opens up universal principles and norms of Convention about defence of cultural values in the case of the armed conflict in 1954, which defined development of international law of guard of cultural legacy. Investigational also institutionalized recommendations of UNESCO in relation to the implmentacii norms of Convention and Protocols 1954 and 1999 to it in an internal law and order of the states of participants.

Key words: Conventions of UNESCO, defence of cultural values, international armed conflict.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ НАУКИ

*Дубчак Л. С.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ВИМОГИ, ЗА ЯКИМИ МОЖЕ БУТИ ВИДАНО СУДОВИЙ НАКАЗ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У статті аналізується оновлений законодавцем перелік вимог, за якими може бути виданий судовий наказ як особлива форма судового рішення, з урахуванням змін процесуального законодавства, внесених Законом України „Про судоустрій і статус суддів”.

Ключові слова: наказне провадження, судовий наказ, вимоги, за якими може бути видано судовий наказ, безспірність вимоги.

Постановка проблеми. Наказне провадження є особливим порядком судового розгляду окремих категорій справ, метою якого є спрощення, скорочення та здешевлення судової процедури у тих випадках, коли це можливо та виправдано. Тому порядок розгляду справи про видачу судового наказу є менш тривалим в часі та простішим з організаційної точки зору, адже він не потребує виклику сторін, проведення відкритого судового засідання з усіма відповідними процесуальними діями.

Захист права у наказному провадженні може мати місце за наявності безспірної вимоги заявника (стягувача), що підтверджується належно оформленими письмовими документами. Безспірними є такі вимоги заявника у наказному провадженні, з яких не вбачається спір про право, тобто це вимоги, що впливають із повністю визначених і неоспорюваних цивільно-правових відносин.

Мета дослідження. Нещодавно, а саме з 30 липня 2010 року, інститут наказного